

Otpornost djece predškolske dobi s obzirom na strukturu obitelji

Lukanec, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:138238>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-31**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

LUCIJA LUKANEC

Diplomski rad

**PSIHOLOŠKA OTPORNOST DJECE RANE I
PREDŠKOLSKE DOBI S OBZIROM NA STRUKTURU
OBITELJI**

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Središnjica u Zagrebu

LUCIJA LUKANEC

**PSIHOLOŠKA OTPORNOST DJECE RANE I
PREDŠKOLSKE DOBI S OBZIROM NA STRUKTURU
OBITELJI**

Diplomski rad

Mentor rada:
dr. sc. Staša Kukulj

Zagreb, rujan 2022.

It is easier to build strong children than to repair broken men.

Frederick Douglass

Zahvala

Hvala mojoj mentorici, dr. sc. Staši Kukulj na ukazanom povjerenju, trudu i pomoći.

Hvala mojoj obitelji na velikoj podršci tijekom cijelog studiranja.

Hvala mojim prijateljima koji su mi uljepšali dane studiranja.

Hvala mojim profesorima na stečenom znanju i iskustvu.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	1
Uvod.....	1
1. Psihološka otpornost.....	3
1.1. Rizični i zaštitni čimbenici.....	4
1.2. Uloga obitelji u razvoju psihološke otpornosti.....	5
2. Cilj i problem istraživanja	8
2.1. Hipoteze	8
3. Metoda rada	9
3.1. Uzorak sudionika	9
3.2. Mjerni instrument	11
4. Rezultati istraživanja	12
4.1. Deskriptivni pokazatelji	12
4.2. Povezanost otpornosti sa spolom i brojem djece u obitelji	13
5. Rasprava	18
6. Zaključak	22
Literatura	23
Prilog: Upitnik za roditelje	25
Izjava o izvornosti diplomskog rada	30

Sažetak

U ovom radu je provedeno istraživanje psihološke otpornosti djece s obzirom na strukturu obitelji. Cilj istraživanja bio je provjeriti postoje li razlike u psihološkoj otpornosti djece s obzirom na spol i broj djece u obitelji. Istraživanje je provedeno anketnim upitnikom koji je ispunilo 615 roditelja djece u dobi od 4 do 7 godina. Analizom varijance (ANOVA) potvrđena je značajna razlika u otpornosti između djevojčica i dječaka, dok je izostala razlika u otpornosti između djece s različitim brojem braće/sestara. Djevojčice predškolske dobi pokazale su veću otpornost nego dječaci u subskalama *Asertivnost* i *Emocionalna stabilnost*. Uspoređujući rezultate djece s različitim brojem braće i sestara utvrđena je najviša razina otpornosti djece s jednim bratom/sestrom na subskali *Samokontrola*. Otpornost djece bi se trebala i dalje istraživati kako bi se pronašli načini kako ojačati psihičko zdravlje djece.

Ključne riječi: *djeca, psihološka otpornost, spol, braća/sestre*

Summary

The aim of the study was to check if there were differences in the psychological resilience of children depending upon gender and number of children in the family. The survey was conducted with a questionnaire completed by 615 parents of children aged 4 to 7 years. The Analysis of variance (ANOVA) confirmed a significant difference in resistance between girls and boys, while there was no difference in resilience between children with different number of siblings. Preschool girls showed greater resilience than boys in the subscales *Assertiveness* and *Emotional Stability*. Comparing the results of children with a different number of siblings, the highest level of resistance of children with one sibling was established on the *Self-control* subscale. Children's resilience should continue to be explored to find ways to strengthen children's mental health.

Keywords: *children, psychological resilience, sex, siblings*

Uvod

Ubrzano tempo života utječe na svakodnevno funkcioniranje pa je stres danas sve češći kod odraslih, a može se prepoznati već i kod djece (Chiang i sur., 2022). Matešić (2003) prema Brkić i Rijavec (2011, str. 212) navodi da je stres „multifacetni pojam koji se manifestira na različitim razinama“ iz razloga što se može promatrati od fiziološkog do patološkog stupnja lučenja hormona i nastajanja bolesti, preko kvalitete života pojedinca, pa do traumatskih posljedica nastalih nakon prirodnih katastrofa ili pak ratnih trauma. Lazarus i Folkman (2004) prema Brkić i Rijavec (2011) stres definiraju kao odnos između osobe i njezina okruženja u kojem se u obzir uzimaju karakteristike osobe i priroda okolinskog događaja. Ističu kako stres nastaje kad pojedinac percipira zahtjeve okoline previše zahtjevnim s obzirom na vlastite resurse.

Razni pojedinci istu situaciju mogu drugačije percipirati, stoga nije svaka situacija svima stresna. Ukoliko pojedinac percipira određenu situaciju kao prijetnju dolazi do stanja napetosti, strepnje i brige prilikom čega dolazi do fizioloških i tjelesnih promjena djelovanjem autonomnog živčanog sustava (Brkić i Rijavec, 2011). Dakle, kakva će reakcija biti ovisi o veličini percipirane opasnosti (Spielberg, 1979, prema Brkić i Rijavec 2011). Osobe različito reagiraju na stres: netko se hrabro suočava sa stresnom situacijom, dok netko drugi osjeća frustraciju (Shmueli, 2018, prema Chen i sur., 2021). Može se zaključiti da stres može biti realan ili da ga osoba može interpretirati kao prijetnju na fiziološki ili psihološki integritet, a iz toga proizlaze fiziološki i/ili ponašajni odgovori (Matešić, 2003, prema Brkić i Rijavec 2011). Stres svakako narušava mentalno zdravlje osobe, a javlja se već od najranije dobi kada je dijete suočeno sa svakodnevnim izazovima.

Stres se kod djece može prepoznati kroz 4 različite grupe simptoma: emocionalni (tuga, tjeskoba, panika, ljutnja, promjene raspoloženja), kognitivni (samokritičnost, poteškoće koncentracije, zaboravljivost, nametanje istih misli), tjelesni (znojenje, crvenilo lica, plitko i ubrzano disanje, lupanje srca, glavobolja, probavne poteškoće, poremećaji spavanja i hranjenja) i ponašajni (plakanje, povlačenje, ispadi bijesa, agresivnost) (Lacković-Grgin, 2000). Ovo su simptomi koji pomažu da roditelj/odgojitelj prepozna funkcionira li dijete kao i inače te treba li mu dodatna podrška i ohrabrenje kako bi savladalo određenu životnu prepreku. Izvori stresa mogu biti velike životne promjene (polazak u vrtić/školu, rođenje brata/sestre, preseljenje, gubitak bliske osobe), svakodnevni stres (nedovoljno sna, često prekidanje aktivnosti, preopterećenost), kronične stresne situacije (dugotrajna bolest djeteta ili člana obitelji,

obiteljski problemi, problemi u odnosu s drugom djecom) ili traumatski događaji (prirodne katastrofe, ratna zbivanja, nesreće, zlostavljanje). Dakle, izvori stresa mogu biti razne životne situacije i ne postoji dijete koje će izbjeći stres. (Lacković-Grgin, 2000).

Mnogi autori naglašavaju važnost praćenja promjena u ponašanju djece kako bi mu na vrijeme mogli pomoći. Kako odrasli pojedinci, tako i djeca različito reagiraju na stres, odnosno ista situacija jednom će djetetu biti stresna dok drugom neće. Dokazano je da neke vrste stresnih izlaganja u djetinjstvu utječu na smanjenu psihološku otpornost (Kennedy i sur. 2018, prema Montgomery i sur. 2018). Izloženost stresu može dovesti do razvoja dodatnih poteškoća, ali može i pozitivno utjecati na stvaranje otpornosti, odnosno dolazi do „efekta čeličenja“ (Rutter, 2012). Dijete suočavajući se s raznim izazovima može ojačati i steći iskustvo u rješavanju raznih životnih prepreka na njegovom razvojnog putu.

1. Psihološka otpornost

Riječ otpornost (engl. resilience), potječe od latinske riječi „resilire“, koja znači „odskočiti“, „vratiti se u prvobitni položaj“, a Oxford rječnik engleskog jezika definira je kao sposobnost osobe da podnese ili da se brzo oporavi od teških okolnosti (Fletcher i Sarkar, 2013). Otpornost u svakodnevnom životu može imati više značenja, no u ovom radu naglasak je na psihološkoj otpornosti djece predškolske dobi na stres, stoga će pojam „otpornost“ označavati „psihološku otpornost“. Otpornost je sposobnost pojedinca da se prilagodi pri suočavanju s različitim tragedijama, traumama i značajnim životnim stresorima (Newman, 2005), odnosno otpornost je pozitivna prilagodba pojedinca na situaciju koju je doživio stresom. Različiti pojedinci imaju različite načine reagiranja pa je tako i doživljaj situacije kao pozitivne ili negativne uvelike rezultat percepcije samog pojedinca. Ako kod djeteta izostane teža reakcija nakon izlaganja prijetnji ili višestrukim nedaćama ili ako se ono pozitivno prilagodi usprkos prijetnji razvojnim procesima možemo reći da je otporno (Žižek, 2019). Ključni elementi koji pomažu utvrditi je li stresor povezan s teškim simptomima ili oporavkom uključuju procjenu iskustva, potencijalne posljedice tog iskustva i izbor strategija suočavanja (Lazarus, 1996, prema Hornor, 2017). Otpornost odražava prilagodljivu sposobnost suočavanja s izazovima sadašnjosti ili budućnosti s kojima će se pojedinac suočiti u određenom kontekstu, u određenom trenutku. Otpornost nije samo osobina iako individualne razlike u osobnosti ili kognitivnim vještinama doprinose prilagodljivosti.

Otpornost je složena i dinamična te se mijenja jer se pojedinac i kontekst stalno mijenjaju kao rezultat višestrukih interakcija između pojedinaca i konteksta (Nikolaou i sur., 2021). Odnos podrške također igra važnu ulogu jer otpornost djeteta ovisi o drugim sustavima koji komuniciraju s pojedincem, posebno s onima koji izravno podržavaju otpornost pojedinca, kao što je to obitelj. Pojedinci se razvijaju i mijenjaju na različite načine tijekom razvoja, a to utječe na sposobnost pojedinca ili obitelji da se prilagode raznim izazovima (Masten, 2018, prema Nikolaou i sur., 2021).

Sve se više pridaje važnost mentalnom zdravlju i otpornosti djece, kao preduvjetu za bolji i kvalitetniji život, pa su istraživanja na ovu temu sve češća. Na otpornost utječe mnogo faktora, a autorima su posebno zanimljive razlike dobi i spola. Chen i sur. (2021) dokazali su da otpornost djece raste s dobi, što se može objasniti boljom regulacijom emocija i socio-emocionalnim sazrijevanjem. Što se tiče spola, kod emocionalne stabilnosti na uzorku djece dobnog raspona od 3 do 6 godina nije bilo razlika, dok su dječaci pokazivali višu razinu

agresivnog ponašanja nego djevojčice. Nadalje, kod ispitivanja otpornosti, djevojčice su pokazale više razine sposobnosti u nošenju sa stresnim situacijama. Nadalje, prema Brody (1999), djevojčice pokazuju veću sposobnost samokontrole od dječaka zbog genetskih i hormonalnih razlika (Chen i sur., 2021).

1.1. Rizični i zaštitni čimbenici

Dijete je individua i društveno biće, što znači da ima karakteristike po kojima se razlikuje od druge djece, a na njega utječe društvo u cjelini. Postoje zaštitni i rizični čimbenici koji mogu olakšati ili otežati razvoj djetetove otpornosti. Zaštitni čimbenici su oni koji olakšavaju, a rizični otežavaju otpornost djece, no ovisno o okolnostima ista varijabla može biti rizična i zaštitna (Graber i sur., 2015), stoga je važno promatrati kulturološki kontekst. Isto tako, ponekad je moguće da rizični čimbenici nadjačaju one zaštitne što može dovesti do teškoća u svakodnevnom funkcioniranju djeteta. Zaštitni mehanizmi mogu djelovati različito kako bi: smanjili utjecaj rizika, smanjili ili prekinuli negativne lančane reakcije, uspostavili i održavali samoeфикаsnost ili otvorili nove mogućnosti (Rutter, 1990, prema Graber i sur. 2015).

Žižek (2020) govori o tri kategorije zaštitnih čimbenika: individualni, obiteljski i okolinski zaštitni čimbenici. Individualni zaštitni čimbenici kod djece predškolske dobi su dobro genetsko nasljeđe, razvijene kognitivne vještine, laki temperament, optimizam, empatija, fleksibilnost i pozitivna slika o sebi. Obiteljski zaštitni čimbenici su pozitivno obiteljsko ozračje, obiteljska kohezija i razvijena komunikacija, privrženost roditeljima/skrbnicima, pozitivne roditeljske vještine, uključenost oca u odgoj, obrazovanje i zaposlenost roditelja, dobar socio-ekonomski status. Okolinski zaštitni čimbenici su polaznje vrtića/škole, povezanost s vršnjacima, prijateljstvo, brižni odgojitelji/učitelji, podržavajuća šira zajednica. Nadalje, zaštitni faktori se mogu podijeliti na intrinzične i ekstrinzične. Intrinsicni se odnose na karakteristike samog djeteta kao što su osjećaj sigurnosti i pripadnosti, samopouzdanje te razumijevanje vlastitih snaga i ograničenja. Ekstrinzični faktori mogu biti pozitivno iskustvo koje dijete ima u vrtiću/školi/zajednici, dostupnost šire socijalne podrške (obitelj, prijatelji) te barem jedan siguran odnos privrženosti kojeg je dijete izgradilo s roditeljem/skrbnikom. Pojavom tri rizična čimbenika postoji 50% vjerojatnosti za razvoj psihičke poteškoće, dok pojavom 5 rizičnih čimbenika vjerojatnost raste na 75% (Žižek, 2019), što je potvrdila i Emily Werner (Shean, 2015, prema Masten i Powell, 2003) koja je svojim istraživanjem dokazala da

s prisutnošću četiriju ili više rizičnih čimbenika čak 2/3 djece razvija određene teškoće (teškoće u učenju, probleme u ponašanju, emocionalne probleme). Preostala trećina djece, unatoč rizicima nije razvila nikakve teškoće tijekom djetinjstva i odrasla je u psihosocijalno dobro prilagođene, uspješne ljude. Do razlike između ove dvije skupine djece je došlo upravo zbog 3 skupine zaštitnih čimbenika koji su vezani uz pojedinca, obitelj i širu zajednicu. (Masten i Powell, 2003)

Otpornost djece povezana je s njihovim socio-emocionalnim razvojem. Djeca u dobi od 3 do 6 godina započinju uporabu svjesne kontrole emocija i sposobni su za samoregulaciju ponašanja, povećava se razumijevanje emocionalnih signala, njihovih uzroka i posljedica te je empatička reakcija sve složenija. U toj dobi djeca postaju empatična i sve se više oslanjaju na govor kao način pružanja utjehe drugoj osobi. U 3. godini života javlja se samokontrola koja omogućuje djetetu da pričekava svoj red, da savlada strah i prepusti prednost drugima. U 4. godini života javlja se povećana radoznalost za svijet oko sebe, a u 5. godini života dijete može regulirati vlastito ponašanje. Od 3. do 6. godine života kod djeteta je ograničena mogućnost zauzimanja tuđeg stajališta i shvaćanja tuđeg pogleda, dok sa 6 godina počinje shvaćanje drugog na temelju osobina ličnosti i socijalne usporedbe te se smanjuje djetetov egocentrizam. Kako bi dijete moglo savladati samokontrolu mora najprije odgoditi zadovoljenje i pričekati nagradu, a te sposobnosti počinje razvijati nakon 3. godine. (Starč i sur., 2004)

1.2. Uloga obitelji u razvoju psihološke otpornosti

Obitelj kao primarna i glavna odgojna zajednica ima veliki značaj za razvoj otpornosti kod djeteta. Za dijete, kako bi se razvilo u uspješno i kompetentno, važno je da na početku svog života razvije privrženost barem s jednim roditeljem. Obitelj je najistaknutiji sustav za izgradnju otpornosti zbog bliskog, intimnog i emocionalno moćnog okruženja. Obitelji mogu promicati, ali i ometati otpornost (Walsch, 2006, prema Duncan i sur., 2020), ovisno o tome kako obitelj percipira i reagira na stres (Boss i sur., 2016, prema Duncan i sur., 2020). Za razvoj privrženosti važne su osobine roditelja, roditeljski obrasci ponašanja, njihove emocionalne reakcije i vještine uspostavljanja socijalnih interakcija te kvaliteta odnosa s vlastitim djetetom. Također, uz roditelje važne su i uloge ostalih članova obitelji (braća i sestre, bake i djedovi), održavanje bliskih veza unutar članova obitelji, zajedničko rješavanje problema te važnost podrške svih članova obitelji.

Ono što svakako utječe na otpornost djeteta je otpornost obitelji stoga Walsch (2015) predstavlja model obiteljske otpornosti. Drugim riječima, otpornost obitelji jedan od zaštitnih čimbenika u razvoju otpornosti kod djece predškolske dobi. Bronfenbrenner (2009, prema Duncan i sur., 2020), autor ekološke teorije, sugerira kako bi se teorijski i empirijski pristupi prema otpornosti trebali usredotočiti na pojedince i kontekste, uključujući sustave u koje su ugrađeni. Veliku ulogu imaju i braća i sestre, kao članovi obitelji uz koje djeca provode najviše vremena, pored roditelja. Cicirelli (1976) navodi da se interakcije unutar obitelji mogu vidjeti kao sustav koji uključuje tri podsustava: interakcija roditelj-roditelj, interakcija roditelj-dijete i brat/sestra-brat/sestra. Podsustavi uključuju interakcije među braćom/sestrama kao neovisnim interakcijama, ali jednako tako na te interakcije utječu ostala dva podsustava. Djeca mnogo više usvajaju od braće/sestara koji su im vršnjaci nego od vršnjaka iz okoline zbog češće i veće količine interakcija, obitelj kao struktura je trajnija, uloge su urođene kao i stečene, zajedništvo je jače zbog dva dominantna člana obitelji – istih roditelja, a to sve dovodi do veće empatije, povezanosti i komunikacije (Cicirelli, 1976). Djeca mogu efikasnije učiti ako uče s osobom slične dobi nego s odraslima jer osobe bliže njihovoj dobi razumiju njihove probleme i poglede te mogu komunicirati na istom nivou (Cicirelli, 1976). Također, unutar obitelji, dijada dijete-brat/sestra je puno efikasnija u situacijama poučavanja-učenja nego bilo koja druga dijada (Cicirelli, 1976). Uz to, djeca u 4. i 5. godini života radije biraju društvo djece nego društvo odraslih (Starc i sur., 2004). Svako je dijete individua, stoga dvoje djece koja potječu iz iste obitelji mogu imati različiti temperament i osobine ličnosti (Rowe i Plomin, 1981, prema Wagner i sur., 2006), a one mogu izazvati razvoj konfliktnih situacija među braćom (Munn i Dunn, 1989, prema Wagner i sur., 2006). Uz mogućnost razvoja agresije i zlostavljanja između braće, postoji i dokaz da braća i sestre mogu pružiti djetetu zaštitu od stresnih životnih situacija (Gass i sur., 2007, prema Montgomery i sur., 2018). Nadalje, prema istraživanjima, djeca koja imaju braću i sestre smatraju se spremnijima na suradnju, ustrajnija su te omiljenija među vršnjacima u odnosu na djecu-jedince, koja su, s druge strane, više usmjerena na sebe (Jiao i sur., 1986, prema Wagner i sur., 2006). Iako u bratsko-sestrinskim odnosima može doći do pojave konflikata, kod djece školske i adolescentske dobi taj je odnos smatran kao pozitivan za svako dijete (Juhas, 2001, prema Wagner i sur., 2006), odnosno braća/sestre su osobe koje mogu djeci pomoći u različitim krizama ili svakodnevnom stresu. Braća i sestre mogu imati i odgojno-obrazovnu ulogu u razvoju, a svakako imaju ulogu u socijalizaciji. Velik je doprinos braće/sestara u kognitivnom razvoju jer ukoliko postoji međusobno učenje tada će se razviti brižan odnos i međusobno pomaganje. S druge strane, jedinci imaju više teškoća pri snalaženju u stresnim situacijama, primjerice adolescenti jedinci imaju više teškoća kod razvoda roditelja

od djece koja imaju brata/sestru (McCoy i sur., 2002, prema Wagner i sur., 2006). Autori tvrde da varijacije u psihološki relevantnim izloženostima stresnim situacijama čine braću i sestre u istoj obitelji međusobno različitima (Plomin i Daniels, 2011, prema Montgomery i sur., 2018).

Nadalje, prisutnost starije braće i sestara povezana je s relativno boljim mentalnim zdravljem od mlađe braće i sestara (Lawson i Mace, 2010, prema Montgomery i sur., 2018). Postojanje starije braće/sestara utječe pozitivno na kognitivni razvoj mlađe djece (Kristensen i Bjerkedal, 2007, prema Montgomery i sur., 2018). U istraživanju koje su proveli Sutton-Smith i Rosenberg (1969) dokazano je da starija braća/sestre imaju veću tendenciju pomoći verbalizirati radnju kada je riječ o mlađoj sestri nego kada je riječ o mlađem bratu. Nadalje, mlađa braća/sestre su spremniji prihvatiti neverbalnu pomoć i izvršiti zadatak samostalno kada surađuju sa starijom sestrom nego kada surađuju sa starijim bratom, odnosno starije sestre imaju veći pozitivni efekt na mlađu braću/sestre. Ove rezultate potvrdilo je i longitudinalno istraživanje u kojem su Montgomery i sur. (2018) pokazali da osobe koje imaju starije sestre pokazuju više razine otpornosti na stres i bolje kognitivno funkcioniranje od onih koji imaju stariju braću. Navedene tvrdnje mogu se pripisati tome što starije sestre prihvaćaju ulogu „učitelja“ (Sutton-Smith i Rosenberg, 1969, prema Cicirelli, 1976). Ono što je sigurno jest da braća/sestre imaju važnu ulogu za razvoj djeteta (Sulloway, 1996, prema Montgomery i sur., 2018). U poglavlju koje slijedi će biti ispitana otpornost djece s obzirom na broj braće/sestara u obitelji.

2. Cilj i problem istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest provjeriti postoje li razlike u psihološkoj otpornosti djece s obzirom na spol i strukturu obitelji.

2.1.Hipoteze

Hipoteza 1: Djevojčice predškolske dobi pokazat će više razine psihološke otpornosti u odnosu na dječake iste dobi.

Hipoteza 2: Djeca predškolske dobi koja imaju barem jednog brata ili sestru iskazat će više razine psihološke otpornosti u odnosu na djecu predškolske dobi koja nemaju brata ili sestru.

3. Metoda rada

3.1. Uzorak sudionika

Istraživanje je provedeno tako što su anketni upitnici podijeljeni u Dječjem vrtiću u Koprivnici. U vrtić je proslijeđeno 80 anketa od čega je 54 vraćeno ispunjeno. Također, kreiran je online upitnik pomoću Google obrasca kako bi upitnik obuhvatio sudionike iz cijele Hrvatske, a sudionici su ga dobrovoljno rješavali putem proslijeđenog linka. Online anketni upitnik bio je dostupan za rješavanje u vremenskom periodu od 4.3.2022. do 23.5.2022., a ispunilo ga je 618 roditelja.

Upitnik su ispunili roditelji djece u dobnom rasponu od 4 do 7 godina. Istraživanje je provedeno na uzorku od 672 roditelja, no zbog neispravnog ispunjavanja upitnika ili nedostatka svih ključnih informacija nisu svi uzeti u analizu. Zbog navedenog, uzorak se u konačnici sastojao od 615 roditelja. Demografske karakteristike uzorka su navedene u Tablici 1.

Tablica 1. Demografske karakteristike roditelja

	Modalitet	Broj (postotak)
Spol	Ž	602 (97,88%)
	M	13 (2,12%)
Dob	<24	24 (3,9%)
	25-34	277 (45,04%)
	35-55	331 (53,82%)
	>55	4 (0,6%)
Obrazovanje	SSS	217 (35,28%)
	VŠS	119 (19,35%)
	VSS	279 (45,37%)

Upitnik je bio postavljen online kako bi uzorak bio što reprezentativniji, odnosno kako bi obuhvatio roditelje djece iz svih županija u Hrvatskoj. Upitnik su riješili roditelji iz: Bjelovarsko-bilogorske županije (5), Brodsko-posavske (4), Požeško-slavonske (4), Šibensko-kninske (5), Krapinsko-zagorske (5), Ličko-senjske (6), Dubrovačko-neretvanske (12), Karlovačke (8), Virovitičko-podravske (23), Vukovarsko-srijemske (13), Zadarske (12), Varaždinske (15), Međimurske (10), Istarske (30), Osječko-baranjske (88), Primorsko-goranske (60), Sisačko-moslavačke (47), Splitsko-dalmatinske (33), Zagrebačke (33) te najviše iz Koprivničko-križevačke (99) te iz grada Zagreba (103).

3.2. Mjerni instrument

Kao mjerni instrument korištena je *Ljestvica socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece* (Tatalović Vorkapić i Lončarić, 2014), koja je prilagođena i prevedena na hrvatski jezik s originalne ljestvice *Positive Entwicklung und Resilienz im Kindergartenalltag* (Mayr i Ulich, 2006).

Ljestvica sadrži 37 čestica koje su podijeljene unutar 5 subskala:

- Subskala *Samokontrola* sastoji se od 8 čestica. Primjer čestice: „Poštuje granice i želje druge djece“
- Subskala *Uživanje u istraživanju* sastoji se od 8 čestica. Primjer čestice: „Dijete voli istraživati nove stvari“
- Subskala *Asertivnost* sastoji se od 7 čestica. Primjer čestice: „Kada odrasla osoba ne postupi prema njemu/njoj pravedno, zauzet će se za sebe“
- Subskala *Emocionalna inteligencija* sastoji se od 6 čestica. Primjer čestice: „Dijete lako uspostavlja pozitivan kontakt s vršnjacima“
- Subskala *Emocionalna stabilnost* sastoji se od 8 čestica. Primjer čestice: „Samo se može smiriti nakon nekog uzbuđenja ili stresa“

Roditelji su odgovarali na pitanja tako što su na Likertovoj skali označili broj od 1 (nimalo) do 5 (izrazito). Sve subskale, kao i cjelokupna skala, pokazuju dobru unutarnju pouzdanost pri čemu Cronbach alpha od cijele skale iznosi 0,91.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Deskriptivni pokazatelji

Ukupan broj djece koja su obuhvaćena ovim istraživanjem jest 615, od kojih 582 pohađa odgojno-obrazovnu ustanovu. Demografski podatci djece navedeni su u Tablici 2.

Istraživanje je primarno bilo namijenjeno roditeljima djece u dobnom rasponu od 5. do 7. godine, no s obzirom na to da je 11 roditelja imalo dijete u dobi od 4 godine, analizirali su se podatci djece od 4 do 7 godina, a eliminirani su oni koji nisu odgovarali dobnoj granici potrebnoj za provođenje istraživanja.

Tablica 2. Demografske karakteristike djece

	Modalitet	Broj (postotak)
Spol	Ž	319 (51,8%)
	M	296 (48,2%)
Dob	4	11 (1,8%)
	5	217 (35,3%)
	6	272 (44,2%)
	7	115 (18,7%)

Prilikom analize podataka korišten je statistički paket za obradu podataka IBM SPSS, verzija 26.0.

U Tablici 3 slijede deskriptivni podatci unutar subskala. Djeca u dobnom rasponu od 4 do 7 godina najniže rezultate pokazuju u emocionalnoj stabilnosti ($M=3,56$), a najviše kod uživanja u istraživanju ($M=4,34$).

Tablica 3. Deskriptivni statistički pokazatelji Ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece u ukupnom uzorku.

	Min	Max	M	SD
Samokontrola	1,75	5,00	4,07	,506
Uživanje u istraživanju	2,00	5,00	4,34	,484
Asertivnost	1,00	5,00	4,12	,556
Emocionalna inteligencija	1,00	5,00	4,17	,656
Emocionalna stabilnost	1,13	5,00	3,56	,593

4.2. Povezanost otpornosti sa spolom i brojem djece u obitelji

S ciljem provjere opravdanosti provođenja analize varijance proveden je Levenov test jednakosti varijance (Tablica 4) koji je pokazao da su varijance unutar skupina homogene za sve subskale.

Tablica 4. Levenov test jednakosti varijance

	F	Sig.
Ukupna otpornost	,764	,576
Samokontrola	1,921	,089
Uživanje u istraživanju	1,840	,103
Asertivnost	1,140	,338
Emocionalna inteligencija	1,042	,392
Emocionalna stabilnost	,377	,864

Kako bi se mogla istražiti razlika u otpornosti između djevojčica i dječaka te jedinaca i onih s braćom/sestrama korištena je dvosmjerna analiza varijance (ANOVA). Usporedbom aritmetičkih sredina ukupnog rezultata na skali otpornosti (Tablica 5) može se reći da djevojčice pokazuju višu razinu otpornosti nego dječaci ($F(1,611) = 8,76; p < 0,05$). Ovom je analizom potvrđena prva hipoteza, odnosno potvrđeno je da djevojčice predškolske dobi pokazuju više razine ukupne otpornosti nego dječaci iste dobi.

Tablica 5. Rezultati ANOVE na ukupnom uzorku.

	Broj djece u obitelji	Spol	M	SD	N
Ukupna otpornost	1	M	3,98	,35	77
		Ž	4,11	,36	69
		Ukupno	4,04	,36	146
	2	M	3,98	,44	151
		Ž	4,04	,39	174
		Ukupno	4,01	,42	325
	3	M	3,95	,34	68
		Ž	4,07	,40	76
		Ukupno	4,01	,38	144

Nadalje, izračunati su i rezultati na subskalama skale *Ljestvica socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti djece predškolske dobi*. Nazivi subskala su preuzeti iz hrvatskog prijevoda njemačke ljestvice *Positive Entwicklung und Resilienz im Kindergartenalltag* (Tatalović-Vorkapić i Lončarić, 2008 prema Mayr i Ulich, 2006): *Asertivnost (AS)*, *Samokontrola (SK)*, *Emocionalna stabilnost (ES)*, *Emocionalna inteligencija (EI)* te *Uživanje u istraživanju (IS)*.

Tablica 6. Rezultati ANOVA-e na subskalama *Ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti djece predškolske dobi.*

	Broj djece u obitelji	Spol	M	SD	N
Samokontrola	1	M	4,02	,57	77
		Ž	4,16	,39	69
		Ukupno	4,08	,50	146
	2	M	4,05	,49	151
		Ž	4,14	,48	174
		Ukupno	4,1	,49	325
	3	M	3,87	,56	68
		Ž	4,08	,51	76
		Ukupno	3,97	,54	144
Uživanje u istraživanju	1	M	4,26	,44	77
		Ž	4,44	,43	69
		Ukupno	4,34	,44	146
	2	M	4,31	,55	151
		Ž	4,34	,50	174
		Ukupno	4,33	,53	325
	3	M	4,37	,37	68
		Ž	4,43	,46	76
		Ukupno	4,40	,42	144
Asertivnost	1	M	4,07	,52	77
		Ž	4,17	,51	69
		Ukupno	4,12	,52	146
	2	M	4,09	,64	151
		Ž	4,11	,55	174
		Ukupno	4,09	,59	325
	3	M	4,15	,54	68
		Ž	4,19	,49	76
		Ukupno	4,17	,51	144

Emocionalna inteligencija	1	M	4,15	,59	77
		Ž	4,24	,59	69
		Ukupno	4,19	,59	146
	2	M	4,14	,71	151
		Ž	4,24	,61	174
		Ukupno	4,19	,66	325
	3	M	4,08	,72	68
		Ž	4,17	,69	76
		Ukupno	4,13	,71	144
Emocionalna stabilnost	1	M	3,57	,56	77
		Ž	3,72	,58	69
		Ukupno	3,64	,57	146
	2	M	3,49	,63	151
		Ž	3,59	,56	174
		Ukupno	3,54	,60	325
	3	M	3,41	,57	68
		Ž	3,64	,62	76
		Ukupno	3,53	,60	144

Rezultati ANOVA-e pokazali su da djevojčice pokazuju viši rezultat na subskali *Samokontrola* ($F(1,613) = 10,25$; $p < 0,05$) i *Emocionalna stabilnost* ($F(1,613) = 8,25$; $p < 0,05$) u odnosu na dječake. Razlike na ostalim subskalama između djevojčica i dječaka nisu statistički značajne.

Što se tiče broja djece u obitelji uočena je statistički značajna razlika između skupina samo na subskali *Samokontrola* ($F(2,613) = 3,41$; $p < 0,05$) dok u ukupnoj otpornosti i na preostale četiri subskale nije zabilježena statistički značajna razlika. Post hoc testom utvrđena je statistički značajna razlika između skupina s dvoje i troje djece u obitelji u smjeru da djeca s jednim bratom/sestrom pokazuju više rezultate na subskali *Samokontrola* od djece koja imaju dvoje braće/dvije sestre. Stoga je djelomično odbačena druga hipoteza kojom je dana pretpostavka da su djeca s većim brojem braće/sestara razvila veću otpornost. Interakcija spola i dobi na ukupnom rezultatu ($F(5,609) = 0,428$; $p > 0,05$) i pojedinačnim subskalama *Samokontrola* ($F(5,609) = 0,575$; $p > 0,05$), *Uživanje u istraživanju* ($F(5,609) = 1,251$; $p > 0,05$), *Asertivnost*

($F(5,609) = 0,243$; $p > 0,05$), *Emocionalna inteligencija* ($F(5,609) = 0,014$; $p > 0,05$) i *Emocionalna stabilnost* ($F(5,609) = 0,586$; $P > 0,05$) se nisu pokazale značajnima.

5. Rasprava

Danas se mentalnom zdravlju djece pridaje sve više pozornosti i važno je osvijestiti utjecaj osoba iz djetetove okoline na socio-emocionalni razvoj djeteta, kao i na jačanje otpornosti, stoga je u ovom istraživanju ispitana razlika u otpornosti djece s obzirom spol i broj braće/sestara. Rezultati ANOVA analize pokazali su da su djevojčice u dobnom rasponu od 4 do 7 godina psihološki otpornije od dječaka iste dobi. U ovom se radu otpornost promatrala kroz 5 subskala (*Samokontrola, Emocionalna stabilnost, Emocionalna inteligencija, Asertivnost i Uživavanje u istraživanju*), tako da su i unutar subskala uočene razlike. Djevojčice su se pokazale otpornijima na svim aspektima koji su u ovom istraživanju uzeti u obzir, no sve razlike nisu dostigle razinu statističke značajnosti. Djevojčice su pokazale višu razinu otpornosti od dječaka u *Samokontroli* i *Emocionalnoj stabilnosti*, dok u ostalim subskalama ne postoji statistički značajna razlika. Ove nalaze potvrđuju i prijašnja istraživanja. Istraživanje na temelju učiteljskih procjena pokazuje da djevojčice imaju više rezultate na svim subskalama osim *Samokontrole* i *Asertivnosti* (Abdi, 2010, prema Vorkapić i Lončarić, 2014), dok je kasnije provedenim istraživanjem na temelju odgojiteljskih procjena zaključeno da su djevojčice otpornije u svim aspektima promatranog konstrukta osim u asertivnosti (Vorkapić i Lončarić, 2014). Mayr i Ulich (2009, prema Vorkapić i Lončarić, 2014) objašnjavaju ove rezultate većom spremnošću djevojčica na dijeljenje osjećaja, razumijevanje i posvećenosti međuljudskim odnosima.

Nadalje, željela se ispitati otpornost kod djece s obzirom na broj djece u obitelji, odnosno postoje li razlike između djece jedinaca, onih s jednim bratom/sestrom te onih s više braće/sestara. Isto tako, željelo se utvrditi postoje li razlike kod djevojčica i dječaka s obzirom na broj članova u užoj obitelji. Analizom varijance (ANOVA) utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike samo u jednoj od subskala – *Samokontroli* – u smjeru da djeca koja imaju jednog brata/sestru imaju veću samokontrolu od onih koji imaju dvoje ili više braće/sestara.

Kada se promatraju deskriptivni rezultati svake zasebne subskale u odnosu na spol i broj braće u obitelji (Tablica 6) može se reći da najviše rezultate u *Samokontroli, Uživanju u istraživanju* i *Emocionalnoj sposobnosti* pokazuju djevojčice koje su jedinice. Iako se radi o trendu, a ne o statističkoj značajnosti, taj nalaz može se objasniti većim angažmanom oba roditelja oko jednog djeteta, a i informiranošću roditelja koji u modernom svijetu sve više shvaćaju važnost razvoja samostalnosti djece. Nadalje, najveći stupanj asertivnosti pokazuju djevojčice koje imaju dvoje

ili više braća/sestara, a emocionalna inteligencija najviša je kod djevojčica koje su jedinice i one koje imaju jednog brata/jednu sestru. U obiteljima s više djece, starija djeca mogu osjećati veći strah iako imaju veliku tendenciju biti „intelektualno orijentirani“ (Eisenman, 1992, prema Montgomery i sur., 2018), a samim time imaju i veći rizik od razvoja manje otpornosti na stres (Montgomery i sur., 2018). S druge strane, mlađa djeca imaju bolje mentalno zdravlje (Lawson i Mace, 2010, prema Montgomery i sur., 2018). Razlog tomu može biti da prvorodeni provode više vremena s roditeljima nasamo nego mlađa braća/sestre (Eisenman, 1992, prema Montgomery i sur., 2018) te su spremniji prihvatiti autoritet roditelja nego kasnije rođena braća (Suloway, 1996, prema Montgomery i sur., 2018).

Djevojčice su prije bile odgajane na način da moraju biti tihe i poslušne te su se ideje dječaka cijenile više nego one koje bi donijele djevojčice. U današnjem svijetu mnogo medija potiče samostalnost, kreativnost, kao i ravnopravnost žena, pa postoji mogućnost da roditelji djevojčica, postavljajući pred njih razne izazove, ohrabruju dijete da razvije svoj puni potencijal s pozitivnom slikom o sebi. Također, roditelji jedinaca više pažnje i vremena posvećuju djetetu nego kad je prisutno više djece u obitelji. Polazeći od toga, jedinci mogu razviti veću i jaču privrženost sa skrbnikom, a sigurno privrženija djeca su znatizeljnija, spoznajno bolje razvijena i socijalno kompetentnija (pokazuju bolju suradnju, rjeđe pokazuju probleme u ponašanju) nego djeca koja nisu razvila kvalitetan odnos sa svojim skrbnikom (Starč i sur., 2004).

Prilikom biranja uzorka ovog istraživanja izabrani su roditelji umjesto djece zbog jednostavnosti prikupljanja što većeg broja sudionika iz cijele Republike Hrvatske. Na rezultate je stoga sigurno djelovala subjektivnost roditelja koja je mogla na neki način iskriviti rezultate zbog tendencije roditelja da vlastito dijete procjenjuju drugačije od stručnjaka koji rade s djecom. Odgojitelji su pokazali da imaju veći senzibilitet za procjenu razvojnih problema kod djece, što se može objasniti njihovom educiranošću i profesionalnošću (Mikas, 2007). Roditelji, s druge strane, probleme ne doživljavaju ozbiljno u odnosu na dob te češće odbijaju prihvatiti činjenicu da problem postoji (Mikas, 2007). Uzevši u obzir kompetentnost odgojitelja koji rade s djecom, na rezultate ovog istraživanja moguće da je utjecao i velik postotak djece koja pohađaju odgojno-obrazovnu ustanovu, odnosno dječji vrtić. Djeca koja pohađaju vrtić manje su agresivna u osnovnoj školi (Field, 1991, prema Baran, 2013) te pokazuju više razine samostalnosti i asertivnosti (Clark-Stewart, 1989, prema Baran, 2013) za razliku od djece koja ne pohađaju odgojno-obrazovnu ustanovu. U dječjem vrtiću djeca imaju priliku svakodnevno se suočavati s raznim izazovima koji utječu na stvaranje njihove otpornosti, a jačanje socio-emocionalnog razvoja u holističkom pristupu jedan je od zadataka svakog odgojitelja. Zbog

velikog broja djece u ovom istraživanju koja pohađaju odgojno-obrazovnu ustanovu nije se moglo provesti istraživanje kako bi se vidjela razlika u otpornosti djece koja pohađaju i one koja ne pohađaju vrtić, no svakako bi bilo zanimljivo to istražiti.

Online anketni upitnik ispunjavale su uglavnom majke, a razlog tomu može biti veća uključenost žena na društvenim mrežama kao i pretpostavka veće angažiranosti i motivacije u odgoju svoje djece. Moguće je da su majke znatizeljnije, da im je potrebija podrška tijekom trudnoće i tijekom odgajanja djeteta pa često traže savjete drugih majki na internetu. Bilo bi zanimljivo promotriti i odgovore očeva, koji bi svakako doprinijeli cjelovitoj slici. Naime, očevi provode vrijeme sa djecom drugačije nego što to čine majke (Cvrtnjak i Miljević-Ričički, 2013), stoga vjerojatno doživljavaju svoju djecu drugačije nego što to čine majke. Postoji pretpostavka da bi rezultati anketa bili drugačiji da su upitnik ispunjavale odgojiteljice zbog svojih znanja, kompetencija i objektivnosti. Djevojčice jedinice su pokazale u tri od pet subskala najviše rezultate. Moguće je da roditelji koji imaju više djece zbog mogućnosti usporedbe kompetencija između djece na drugačiji način procjenjuju te kompetencije u odnosu na roditelje jedinaca. Što se tiče samog uzorka djece, kod grupiranja prema broju djece, broj sudionika između grupa se razlikovao i rezultati bi bili vjerodostojniji da je u svim grupama bio podjednak broj djece. Uočen je trend da djevojčice u dobi od 4 do 7 godina pokazuju više rezultate na subskalama *Asertivnost*, *Samokontrola*, *Emocionalna inteligencija* i *Stabilnost* te više rezultate u subskali *Uživanje u istraživanju*, bez obzira na broj djece u obitelji.

Ovo je tema kojoj bi trebalo posvetiti još istraživanja, pogotovo iz razloga što se zbog sve većeg porasta stresa kod djece stavlja naglasak na očuvanje mentalnog zdravlja kako ne bi došlo kasnije do razvoja psihičkih teškoća. Montgomery i sur. (2017) proveli su istraživanje kojim se proučavalo kako spol i dob braće utječu na otpornost na muškoj populaciji adolescenata, a bilo bi zanimljivo to istražiti i kod djece predškolske dobi. Kao rezultat, djeca sa starijom sestrom pokazala su veću otpornost na stres od onih sa starijom braćom, no u ovom istraživanju je naglasak bio na broju braće/sestara. Veza između dobi i psihološke otpornosti u ovom radu nije ispitivana zbog relativno malog dobnog raspona i instrumenta koji nije primjeren za mjerenje otpornosti djece mlađe vrtićke dobi. Također, bilo bi interesantno istraživanje provesti u različitim gradovima Hrvatske i napraviti usporedbu jer bi se zbog različitih navika i običaja mogle vidjeti razlike u otpornosti. U svakom slučaju potrebno je i dalje istraživati dječju otpornost i pronaći načine kako ju ojačati. Kao preduvjet razvoja otpornosti, važno je da roditelji, odgojitelji i učitelji pomognu djeci da od najranije dobi nauče izraziti svoje emocije na prihvatljiv način (Chen i sur., 2021). Prema dosadašnjim saznanjima, ovo je prvo istraživanje

otpornosti s obzirom na strukturu obitelji u Hrvatskoj na predškolskoj djeci i zbog neočekivanih rezultata bilo bi zanimljivo ponoviti istraživanje na drugačijem uzorku.

6. Zaključak

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju na više razine otpornosti kod djevojčica predškolske dobi u odnosu na dječake. Promatrajući rezultate na subskalama *Asertivnost*, *Samokontrola*, *Emocionalna inteligencija*, *Emocionalna stabilnost* i *Uživanje u istraživanju* djevojčice pokazuju više razine otpornosti u *Samokontroli* i *Asertivnosti*. Također, kategoriziranjem djece po broju braće na jedince, one s jednim bratom/sestrom i s više braće/sestara u ukupnoj otpornosti nije bilo statistički značajne razlike, dok je u subskali *Samokontrola* uočena viša razina otpornosti kod djece koja imaju jednog brata/sestru nego kod djece s više braće/sestara. Zaključno, u ukupnoj otpornosti nisu uočene razlike između djece s obzirom na broj braće/sestara. S obzirom na to da je prva hipoteza potvrđena, a druga je djelomično odbačena, tema psihološke otpornosti kod djece i utjecaji na nju zahtijevaju daljnja istraživanja. Osobe iz uže obitelji imaju svakako veliki doprinos u razvoju otpornosti kod djece, no potrebna su istraživanja kako bi se utvrdio točan utjecaj braće/sestara na cjelokupan razvoj djece rane i predškolske dobi. Na temelju dosadašnjih istraživanja očekivalo se da će porastom broja braće/sestara biti veća otpornost kod djece, no ovim istraživanjem to nije potvrđeno.

Literatura

- 1) Brkić, I. i Rijavec, M. (2011). Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave. *Napredak*, 152 (2), 211-225. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82734>
- 2) Chen, H., Hong, Q., Xu, J., Liu, F., Wen, Y. i Gu, X. (2021). Resilience Coping in Preschool Children: The Role of Emotional Ability, Age, and Gender. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 18, 5027. Preuzeto s <https://doi.org/10.3390/ijerph18095027>
- 3) Chiang, J. J., Lam, P. H., Chen, E., & Miller, G. E. (2022). Psychological stress during childhood and adolescence and its association with inflammation across the lifespan: A critical review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 148(1-2), 27–66. <https://doi.org/10.1037/bul0000351>
- 4) Cicirelli, V. G. (1976). Siblings teaching siblings. *Children as teachers: Theory and research in tutoring*, 99-111.
- 5) Cvrtnjak, I. i Miljević Riđički, R. (2015). Očevi nekad i danas. *Život i škola*, LXI (1), 113-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/152314>
- 6) Duncan, J.M., Garrison, M.E., Killian, T.S. (2021). Measuring Family Resilience: Evaluating the Walsh Family Resilience Questionnaire. *Fam. J. Alex. Va*, 29, 80–85.
- 7) Fletcher, D., Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18 (1), 12-23.
- 8) Graber, R., Pichon, F., Carabine, E. (2015). Psychological resilience: state of knowledge and future research agendas. www.odi.org
- 9) Hornor, G. (2017). Resilience. *Journal of Pediatric Health Care*, 31(3), 384-390. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2016.09.005>.
- 10) Lacković-Grgin, K. (2000). Stres u djece i adolescenata: Izvori, posrednici i učinci. Jasterbarsko: Naklada Slap
- 11) Masten, A. S., Reed, M. J. (2002). Resilience in Development. U: Snyder, C.R., Lopez, S.J. (Ur.). *Handbook of Positive Psychology*, 117-131. New York: Oxford University Press.
- 12) Masten, A.S. (2014), Global Perspectives on Resilience in Children and Youth. *Child Dev*, 85, 6-20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>

- 13) Masten, A.S., Powell, J. (2003). A Resilience Framework for Research, Policy, and Practice. U: Luthar, S. S. (Ur.), Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities, 1-25. New York, Cambridge University Press.
- 14) Mikas, D. (2007). Kako roditelji i odgojitelji procjenjuju emocionalni razvitak i ponašanje djece predškolske dobi. *Odgojne znanosti*, 9 (1 (13)), 49-74. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20816>
- 15) Montgomery, S., Bergh, C., Udumyan, R., Eriksson, M., Fall, K. i Hiyoshi, A. (2018). Sex of older siblings and stress resilience. *Longitudinal and Life Course Studies*. 9(4), 447-455.
- 16) Newman, R. (2005). APA's resilience initiative. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(3), 227–229. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.3.227>
- 17) Nikolaou, E., Papavasileiou, V., Andreadakis, N., Xanthis, A., Xanthacou, Y. i Kaila, M. (2021). Promoting psychological resilience: Preschool teachers perspectives. *IJASOS – International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 7(19).
- 18) Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and Psychopathology* 24. Cambridge University Press, 335–344
- 19) Shean, M. (2015). Current theories relating to resilience and young people: a literature review. Victorian health promotion foundation, Melbourne
- 20) Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., & Letica, M. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi-priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu. Zagreb: Golden Marketing Tehnička knjiga
- 21) Steven M. Southwick, George A. Bonanno, Ann S. Masten, Catherine PanterBrick & Rachel Yehuda (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1).
- 22) Tatalović Vorkapić, S. i Lončarić, D. (2014). Validacija hrvatske verzije ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50 (2), 102-117. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131196>
- 23) Wagner Jakab, A., Cvitković, D. i Hojanić, R. (2006). Neke značajke odnosa sestara / braće i osoba s posebnim potrebama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), 77-86. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/10640>
- 24) Žižek, T. (2019). Kako jačati psihološku otpornost djece? Centar za odgoj i obrazovanje Čakovec, C.
- 25) Žižek, T. (2019). Razvoj dječjih kompetencija kroz jačanje psihološke otpornosti djece. Centar za odgoj i obrazovanje Čakovec, C. *ZAJEDNO RASTEMO*, 135, (70-75).

Prilog: Upitnik za roditelje

Poštovani,

ovo istraživanje se provodi u svrhu pisanja diplomskog rada.

Anketa je namijenjena roditeljima koji imaju dijete vrtićke dobi (5-7 godina). Podatci će se koristiti u svrhu istraživanja psihološke otpornosti djece s obzirom na to imaju li braću ili ne.

Ukoliko imate bilo kakvih pitanja ili želite rezultate istraživanja pozivam Vas da se javite na e-mail adresu: lukanec.lucija@gmail.com

Anketa je dobrovoljna i u potpunosti anonimna.

Hvala Vam na Vašem sudjelovanju!

Spol

- a) Ž
- b) M

Vaša životna dob:

- a) manje od 24
- b) 25-35
- c) 36-55
- d) 56 i više

Stručna sprema:

- a) SSS ili niža
- b) VŠS
- c) VSS ili viša

Označite županiju u kojoj živite:

1) Grad Zagreb	12) Primorsko-goranska
2) Zagrebačka	13) Ličko-senjska
3) Koprivničko-križevačka	14) Istarska
4) Varaždinska	15) Splitsko-dalmatinska
5) Osječko-baranjska	16) Dubrovačko-neretvanska
6) Karlovačka	17) Zadarska
7) Virovitičko-podravska	18) Šibensko-kninska
8) Vukovarsko-srijemska	19) Krapinsko-zagorska
9) Brodsko-posavska	20) Sisačko-moslavačka
10) Bjelovarsko-bilogorska	21) Požeško-slavonska
11) Međimurska	

Izaberite **dijete u dobi od 5 do 7 godina** (ukoliko imate više djece) te ga procijenite u pitanjima koja slijede.

Je li Vaše dijete uključeno u odgojno-obrazovnu ustanovu (vrtić, škola)?

- a) Da
- b) Ne

Molim da zaokružite broj od **1 (nimalo)** do **5 (izrazito)** odgovarajući na pitanja vezana uz procjenu djeteta koje ima 5-7 godina.

Označite u kojoj mjeri Vaše dijete radi sljedeće:	1	2	3	4	5
Poštuje kada mu se kaže što smije, a što ne smije (npr. u situacijama upotrebe određenih prostorija i stvari).	1	2	3	4	5
Poštuje granice i želje druge djece.	1	2	3	4	5
Dijete može čekati na svoj red (npr. u nekom grupnom razgovoru ili kada se dijeli hrana/igračke).	1	2	3	4	5
Poštuje i empatično je za osjećaje i raspoloženja odraslih (npr. kada ga/ju zamolim da bude tiho jer se ne osjećam dobro).	1	2	3	4	5
Pri izlascima iz vrtića dijete se drži pravila i ostaje u redu.	1	2	3	4	5

Zabrinuto je ako je povrijedilo drugo dijete ili učinilo neku štetu: ispričava se i nastoji to nekako ispraviti.	1	2	3	4	5
Dijete nije brzopleto i nepromišljeno u reakcijama.	1	2	3	4	5
Može se radovati radi drugog djeteta, dijeli tuđu radost i uspjeh (npr. kada drugo dijete dobije poklon).	1	2	3	4	5
Dijete je vrlo znatiželjno i usmjereno na nove stvari.	1	2	3	4	5
Dijete istražuje nove stvari samostalno.	1	2	3	4	5
Dijete voli istraživati nove stvari.	1	2	3	4	5
Dijete voli otkrivati nove stvari i dijeliti spoznaje s drugima.	1	2	3	4	5
Dijete će isprobati one stvari koje mu/joj se čine teškima ili u kojima možda neće uspjeti.	1	2	3	4	5
Dijete je optimistično i pozitivno kada započinje nešto novo.	1	2	3	4	5
Dijete postavlja pitanja i željno je znanja o mnogim stvarima oko sebe.	1	2	3	4	5
Dijete daje sebi dovoljno vremena da nauči nove stvari.	1	2	3	4	5
Kada odrasla osoba ne postupa prema njemu/njoj pravedno zauzet će se za sebe.	1	2	3	4	5
Sposobno je uputiti opravdane zahtjeve prema odraslima (npr. upozoravajući odraslu osobu na dano obećanje).	1	2	3	4	5
Ostaje stabilan i nije pod pritiskom druge djece (npr. drži se svojeg mišljenja bez obzira na druge).	1	2	3	4	5
Može se obraniti verbalno ili fizički ako ga/ju druga djeca napadnu.	1	2	3	4	5
Dijete je ustrajno u svojim inicijativama.	1	2	3	4	5
Ako nešto nije u redu ili se nešto ružno dogodi među djecom on/a će upozoriti na to.	1	2	3	4	5
Dijete uživa pričajući o svojim iskustvima (npr. kako je provelo vikend).	1	2	3	4	5
Inicira igre koje su drugoj djeci poželjne.	1	2	3	4	5
Ima bliska prijateljstva s drugom djecom.	1	2	3	4	5
Dijete lako uspostavlja pozitivan kontakt s vršnjacima.	1	2	3	4	5
Dijete lako potiče vršnjake na igru i sudjelovanje u grupnim aktivnostima.	1	2	3	4	5
Njegovo/njezino mišljenje je drugim vršnjacima bitno.	1	2	3	4	5
Govori drugoj djeci o svojim iskustvima.	1	2	3	4	5
Brzo može izgubiti unutarnju ravnotežu, vrlo brzo se uznemiri.	1	2	3	4	5
Treba mu/joj dugo da se oporavi nakon nekog stresa ili uzbuđenja.	1	2	3	4	5
Nakon neke stresne situacije dijete se brzo oporavlja.	1	2	3	4	5
Djeluje dobro emocionalno-uravnoteženo.	1	2	3	4	5
Emocionalne reakcije djeteta su primjerene situaciji.	1	2	3	4	5

Samo se može smiriti nakon nekog uzbuđenja ili stresa.	1	2	3	4	5
Ne uzima srcu ako napravi neku grešku ili izgubi u igri.	1	2	3	4	5
Dijete u teškim situacijama ostaje razgovorljivo i pristupačno.	1	2	3	4	5

Koliko djece imate?

- 1
- 2
- 3
- 4 i više

Označite za svako dijete dob i spol.

Prvo dijete

- a) M
- b) Ž

Napišite na praznu crtu dob djeteta _____.

Drugo dijete

- a) M
- b) Ž

Napišite na praznu crtu dob djeteta _____.

Treće dijete

- a) M
- b) Ž

Napišite na praznu crtu dob djeteta _____.

Četvrto dijete

a) M

b) Ž

Napišite na praznu crtu dob djeteta _____.

Peto dijete

a) M

b) Ž

Napišite na praznu crtu dob djeteta _____.

Po želji, dodajte napomenu ili vlastiti komentar:

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Lucija Hukanec